

לע"נ הר"ד צבי בחד"ר מרדכי ורע"תו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ד"ל

462 גליון מספר

הר"ר אברהם אליעזר מרקוביץ שליט"א לזמרון

(ו) גמ', מת תופס ד"א לקריאת שמע. כתב הצ"ח, דפטור מקריאת שמע משום דאונס רחמנא פטריה, דהא אינו יכול לקרות במקום זה, ומיירי באופן שאינו יכול לילך משם. וכתב הרמב"ם (פ"ג מקריאת שמע ה"ב) דאם קרא, צריך לחזור ולקרות דלא יצא ידי חובתו. והראב"ד השיג עליו, דאם קרא, יצא ידי חובתו ואינו חוזר וקורא. ובשו"ת עונג יו"ט (סימן ט) ביאר דעת הרמב"ם, דלא יצא משום שהיא מצוה הבאה בעבירה. ובכסף משנה (שם) נסתפק בדעת הרמב"ם אם כוונתו

דאמרינן "תפילין בראשו" ומשמע דתפילין דזרועו שרי [דמכוסה]. וכן נפסק בשולחן ערוך (סימן כג סעיף א).

דף יח ע"ב

(יא) רש"י ד"ה ונחת וטבל, כדי לעסוק בתורה. הקשה המהרי"ץ חיות, הא בניהו בן יהוידע היה קודם עזרא ועדיין לא נתקן טבילה. אמנם בתוס' בבא קמא (פב:) ד"ה אתא כתבו, דטבל כדי לאכול חולין בטהרה.

(יב) גמ', ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו. פירש בחידושי הרמב"ן, דשמע בהקיצ. ובחידושי הריטב"א כתב, דשמע בחלום. והמהרש"א כתב, דהעיקר כריטב"א, והוסיף שבדורות האחרונים היו משתמשים בבעל החלומות על ידי השבעות בשמות.

(יג) גמ', והלך ולן בבית הקברות. המהרש"א פירש, דכל מקום שאמרו "חסיד אחד" היינו רבי יהודה בר אילעי או רבי יהודה בן בבא. וכאן יש לומר דהוא רבי יהודה בר אילעי שהיה עני, כמבואר בנדרים (מט:) ותמורה (טו:), ונתן דינר אחרון שהיה לו לעני, ולכך הלך ללון בראש השנה בבית הקברות כדי לשמוע מהרוחות מה יהיה בשנה הבאה ויידע לשמור עצמו מתקלה שלא יהא עני כל כך. ועיין ערוך לנר בראש השנה (טז). שהקשה הא אין אין דין בלילה.

(יד) גמ', במחצלת של קנים. פירש הצ"ח על פי המבואר בגמ' שבת (קנב:), דכל זמן שלא נתעכל הבשר אין הנפש יכולה להפרד ממנו, ולפיכך מצוה לקבור בקרקע כמבואר בסנהדרין (מו.) כדי שירקב הגוף מהרה, ותכריכין של פשתן נמי גורמים שירקב הגוף מהרה, ולא היה סיפק ביד אמה של אותה ריבה לקבורה בתכריכין, וקברה אותה בעיטוף מחצלת שאינה נרקבת במהרה, ומשום הכי לא יכלה לשוט, ועל כן שאלה ממנה עוד פעם בשנה השניה דהיתה סבורה שכבר נרקב הכל והשיבה לה כדלעיל דעדיין לא נרקבה כולה. והמהרש"א ביאר, דבגמ' נקטו ושמע שתי רוחות שמספרות. דלאדם יש נפש רוח ונשמה ונפש הוא החומר, והרוח הוא המדבק בין הנפש לנשמה, ולאחר המיתה כשהנשמה עולה למעלה והגוף הולך אל העפר הרוח לפעמים שורה במקום הגוף ולפעמים שט בעולם למקום שהנשמה שם, וזהו מאחורי הפרגוד.

(טו) רש"י ד"ה ונשמע, ונדע מה גזרו היום. משמעות לשון רש"י דאיירי במוצאי ראש השנה, ובאו לשמוע מה נגזר בראש השנה. והגר"א באמרי נועם פירש, דאיירי בליל ב' של ראש השנה דאי בליל א' עדיין לא נגזר כלום. ועיין בגליון הש"ס.

(טז) גמ', אזל בתריה לחצר מות. כתב באמרי נועם בשם הגר"א, דהיינו מקום שהנשמות יושבים שם ולא בבית הקברות.

(יז) גמ', עילאי ותתאי דידן ומיצעי דיתמי. כתב הרמב"ם (פ"ו מדעות ה"י), חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות מפני שנפשם שפלה למאוד ורוחם נמוכה אף על פי שהם בעלי ממון, ויחוס על ממונם יותר מממון עצמו. ובהגהות יד איתן על הרמב"ם כתב, דמקור דברי הרמב"ם הוא מהגמ' דידן,

דלא יצא, או דחזר וקורא משום דקנסוהו חכמים.

(ז) גמ', כל הרואה המת ואינו מלווה וכו'. כתב הרא"ש (סימן ח) ולפחות ילנו ד' אמות. ובפתחי תשובה (סימן שסא סק"ב) הביא בשם תשובות יד אליהו, דד' אמות הוא ביש לו כל צרכו, אבל באין לו כל צרכו פשיטא דצריך ללוותו עד קברו.

(ח) [רש"י ד"ה ואם היה מתירא, וצריך לרכוב על הסוס ולרוץ. ולכאורה צריך ביאור, אמאי נקט רש"י סוס הרי הברייתא איירא בחמור. והנה שיטת תוס' ד"ה וירכב, שכשאינו מתירא מותר לרכב על החמור ולהפשיל העצמות לאחוריו, ובלבד שלא ישב עליהן. והרי"ף (יא. מדפי הרי"ף) כתב, דדוקא כשמתירא מותר להניחם עמו על החמור. ולכאורה נראה שכך למד רש"י, שפירש את הברייתא, שאם אינו מתירא לא יניחם על החמור וירכב עליהן, היינו שלא ירכב על החמור כל עיקר, אלא ילך ברגליו וינהיג את החמור, ועיין בביאור הגר"א (יו"ד רפ"ב סק"ב) שכתב, דמהאי טעמא הרמב"ם דקדק לכתוב עליו במקום עליהם, ואם מתירא, היינו שמפני יראתו אינו מוליך על החמור, אלא שצריך לרכוב על סוס ולרוץ, ובהאי גוונא על כרחו יהיו העצמות עמו על הסוס, מותר לירכב והעצמות לידו, אבל לא לישב עליהן. (י.ס.).]

(ט) תוס' ד"ה וירכב עליהם, אבל אי מפשילן לאחוריו על החמור שפיר דמי, וכן בס"ת. ואפילו אם בדעתך לאסור ס"ת, אבל בנביאים ובכתובים שפיר דמי, מדנקט ס"ת. ולא מסתבר לומר משום שריותא דנכרים ולסטים דהא פשיטא דמותר דלמה יהיה אסור, ועוד דבהדיא אמר בירושלמי דסקיא מלאה ספרים או שהיו בה עצמות של מת הרי זה מפשילן לאחוריו ורוכב עליו. אמנם המהרש"א נדחק להעמיד הגירסא לדברי הרא"ש: ובכתובים שפיר דמי, ומיהו נראה דאף בס"ת שפיר דמי, מדנקט בסיפא ס"ת ולא כו' ובהדיא אמרינן בירושלמי כו' לאחוריו ורוכב, ודקאמר אלא אסיפא משום כו' והוא הדין לאחוריו מותר כו', עד כאן. ורצונם לומר דהא דקאמר אלא אסיפא, עיקר חידושא אינו בסיפא דלסטים, אלא בשריותא דנקט בסיפא דהוא הדין דשרי לאחוריו מדיוקא דרישא. ונלכאורה אפדר להעמיד הגירסא, וביאור דבריהם, דאפילו אי יאסור בספר תורה, והוא משום שילמד הברייתא כרי"ף וסיעתו (עיין באות הקודמת), מכל מקום בנ"ך שפיר דמי, מדנקט האיסור דוקא בספר תורה, ולא מסתבר לומר דנקט ספר תורה משום שריותא דנכרים ולסטים, דאפילו ספר תורה מותר להפשילו לאחוריו, דהא פשיטא דמותר. (י.ס.).]

(י) גמ', הוה קשדיא תכלתא דר' יונתן. מכאן רצו הרא"ש (סימן ה) ותלמידי רבינו יונה להוכיח, דמותר לילך בציצית בבית הקברות, ודוקא בתפילין אסור, דהאיסור המבואר בגמ' משום דקשדיא תכלתא על הקברים, ומשמע דאם מגביה ציציותיו מותר. אמנם כתבו דיש לדחות, דדווקא בימיהם שכך היה לבושם, ואי אפשר שיסירו בגדיהם כשהולכים על הקברים, אבל טליתות שלנו שאין אנו מכוונים בהם אלא לשם מצוה, אסור. ובבית יוסף (סימן כג) הביא משו"ת הרשב"א דאפילו בטליתות שלנו אם הם מכוסים מותר. והוכיח כן מהא

דהניח של היתומים באמצע.

דף יט ע"א

כתב, דגם אם התחילו לקרוא אם האבל עובר לפנייהם משיבין לו, דאפילו באמצע הפרק משיבין מפני הכבוד, ומה שהאבל מתעכב על ידם הרי הוא כשואל שמשיבין לו. **ובמשנה ברורה** (סימן עב סק"ב) כתב דלא יקרא אלא כמה שיספיק עד שיגיע האבל לשורה.

דף יט ע"ב

(ז) גמ', **המוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק**. כתב **הרמב"ם** (פ"י מכלאים הכ"ט), הרואה כלאים של תורה על חבירו אפילו היה מהלך בשוק קופץ לו וקורעו עליו מיד ואפילו רבו וכו'. **אבל הרא"ש** (נדה פרק ט' הלכות כלאי בגדים סימן ו) כתב, דדוקא אם מצא על בגדיו דהשתא מזיד הוא, אבל מצא על בגדי חבירו אין צריך להודיעו בשוק אלא ישתוק ואל יפרישנו משוגג. **והבית יוסף** (יו"ד סימן שג) כתב, דהרמב"ם לא גרס המוצא כלאים **"בבגדו"** אלא המוצא כלאים פושטו אפילו בשוק.

(ח) **תוס' ד"ה רוב**, וצ"ל שראש הארון פתוח שאם היה סתום אדרבה כי יש בו פתח סתום וכו'. **והרמב"ם** (פי"ב מטומאת מת ה"ו) כתב, דארונות של עץ שמניחין בהם את המת אינם כקבר. וביאר (שם) **הכסף משנה**, דהרמב"ם כתב זאת דהוה קשיא ליה קושית התוס'. **והראב"ד** (בהשגות שם) כתב, דבאמת היה לארונות טומאת קבר, אלא דכל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין הכהן מוזהר עליה ואין הנזיר מגלח על גולל ודופק וקבר סתום, ולכך לא הוזהרו עליה הכהנים.

(ט) גמ', **כל מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור**. **הרמב"ם** (בספר המצוות שורש א) כתב, דכל מצוות דרבנן אם עבר עליהם עובר בלאו ד"לא תסור". וכן משמע **מרש"י** (הכא) ד"ה **כל מילי**. **והרמב"ן** (בהשגות שם) השיג, שאין הלאו ד"לא תסור" אלא במה שאמרו בפירושי התורה, כגון הדברים הנדרשים בתורה בגזירה שווה או בבנין אב ושאר י"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, או במשמעות לשון הכתוב עצמו, וכן במה שקבלו הלכה למשה מסיני תורה שבעל פה, אבל הגזירות והתקנות שגזרו חכמים למשמרת התורה, אין להם בלאו הזה אלא סמך בעלמא. והביא ראיה מלשון הגמ' כאן "כל מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור", ואינו עובר על הלאו כשעבר על תקנת חכמים. **ובזהר הרקיע** פירש הגמ' לשיטת הרמב"ם, דאין הכוונה דהווי אסמכתא בעלמא, ובודאי דהווי דאורייתא, ומכל מקום כשקבעו חכמים את איסורם הסמיכו דבריהם אהאי קרא והתנו שידחה במקום כבוד הבריות.

(י) גמ', **היה זקן ואינו לפי כבודו**. כתבו **התוס'** **בשבועות** (ל'): ד"ה **אבל**, דחלוק ענין פושט כלאים בשוק דהוי בזיון גדול, מזקן ואינו לפי כבודו דאינו גנאי גדול. והא דמקשינן בסוגיין מזקן ואינו לפי כבודו היינו מקל וחומר, דאם בזקן ואינו לפי כבודו פטור, כל שכן בגנאי גדול. אבל למסקנא דכבוד הבריות דוחה לא תעשה בשב ואל תעשה, האי דינא נאמר דווקא בבזיון גדול כמו פושט כלאים ומת מצוה, דגנאי גדול הוא

(א) גמ', **אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה**. פירש העיון **יעקב**, דאם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה, היינו שעשה עבירה בסתר, אל יהרהר אחריו ביום אף על פי שלא ראה שעשה תשובה ביום, דהיינו בגלוי, כי שמא עשה תשובה דהיינו בסתר כמו שעשה העבירה בסתר, אבל אם ראית שעשה עבירה ביום דהיינו בגלוי דאיכא חילול השם, יש לו להרהר אחריו, לפי שראוי לו לעשות תשובה בגלוי שתהא תשובת המשקל כדי שלא יתחלל שם שמים.

(ב) **תוס' ד"ה דוגמא, בסוה"ד**, אלא ליראה אותה. וגם **הרמב"ם** (בפירוש המשניות למסכת עדיות פ"ה מ"ו) כתב כפירוש התוס' שלא השקוה מי סוטה באמת, אלא הראו בעיניה כאלו הן מי סוטה, וכן בפירוש **הראב"ד** (שם) עיין שם.

(ג) גמ', **אין מוציאין את המת סמוך לקריאת שמע**. **תלמיד רבינו יונה הביא יש מפרשים**, דסמוך היינו חצי שעה, דחצי שעה לפני זמן משיכיר את חבירו אפשר להוציא, אבל לאחר מיכן אסור, דיש לחוש שלא יספיקו לשאת אותו ולקבורו קודם שיגיע זמן זה, שהוא זמן קריאתה לכתחילה. עוד כתב, דמשמע מלישנא, דגם בקריאת שמע של ערבית לא שרי להוציאו אלא חצי שעה קודם צאת הכוכבים, אמנם **בשם רבו** כתב, דאפשר דבקריאת שמע של ערבית יש להקל כיון דזמנה כל הלילה, והא דצריך לקרות בתחילת הזמן הוא משום זריזות, כדי שלא יאמר אוכל קימעא וכו'. עוד כתב, דמהירושלמי (פ"ג ה"ב) נראה, דסמוך לקריאת שמע אין מוציאין את המת אלא בענין שישערו שיוכלו להוציאו ולקבורו קודם זמן קריאת שמע, ואינו תלוי בחצי שעה, ולאחר אותו זמן, ישער אם כבר התפללו רוב הקהל ואחר כך יוציאוהו.

(ד) גמ', **אדם חשוב שאני**. כתב **הבית יוסף** (או"ח סימן עב) **דהרמב"ם** (פ"ד מקריאת שמע ה"ד) פסק כן להלכה. **והרי"ף** (יא: מדפי הרי"ף) **והרא"ש** (סימן ט) לא חילקו. וכתב הבית יוסף, דאפשר דבזמנינו לא שכיח אדם חשוב כל כך שיהא נכון לבטל קריאת שמע בשבילו. **והט"ז** (סימן עב סק"א) כתב, דכל מקום שאמרו דאדם חשוב שאני, במקום שבא לומר להחמיר, כל אדם יעשה עצמו חשוב, אבל אם הוא להקל אין לנו בדורותינו מי שהוא חשוב כדי להקל.

(ה) גמ', **העוסקים בהספד**. כתב **בתלמודי רבינו יונה**, דהא דאמרו דנשמטין אחד אחד וקורין, היינו דווקא לקריאת שמע, אבל לתפילה שהוא מדרבנן כולם פטורים. אמנם **בשם רבו** כתב, דגם בתפילה נשמטין אחד אחד ומתפללין.

(ו) גמ', **אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או פסוק אחד**. כתב **בחידושי הרשב"א** [וכן הובא בדברי חמודות על הרא"ש (סימן יא אות כט)], דנראה מדברי **רש"י**, שאם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה יתחילו ויגמרו את כולה, נוצריך עיון לאיזה רש"י כוונתו. אבל **המאירי**

ובחידושי הרמב"ן הביא נוסחי עתיקי שגרסו כן בגמ', דמכהן אי אפשר ללמוד שכן לאו שאינו שוה בכל הוא. ועל פי זה כתב, דלאו דטומאה נדחה מפני כבוד הבריות ואידחיא לה סוגיא דלעיל, דהשתא אמרינן דבא בטמאה באין עמו בטמאה אפילו בטומאה דאורייתא. וכן אפשר לדלג על גבי ארונות לקראת מלכי ישראל אף שיש בהם טומאה דאורייתא. עוד כתב, דלדעת רש"י (הובא באות הקודמת) אינו כן, דאף דלגבי מת מצוה לא נאמר לאו דטומאה, מכל מקום לא ילפינן מיניה אלא מת מצוה, דכיון דלא ילפינן שאר לאוי מיניה על כרחך הוא דין מיוחד במת מצוה. [ולפי מה שהבאנו לעיל (יט: אות י) בשם התוס' בשבועות דדווקא בגנאי גדול דוחה, גם אי נימא דלמסקנה לאו שאינו שוה בכל נדחה מפני כבוד הבריות, לדלג על גבי ארונות אסור דאינו גנאי גדול].

(ה) גמ', א"ל קמאי מסרי נפשיהו אקדושת השם. ביאר בעיון יעקב הענין, דכשם שמסרו נפשם על קידוש השם שהוא שלא כדרך טבע האדם, כן נעשה להם נס שלא כדרך הטבע.

(ו) גמ', דהות לבישא כרבלתא בשוקא. פירש רש"י ד"ה כרבלתא, דהוא לבוש חשוב. ובמהרש"ל ביאר, דהיה פריצות שהלכה במלבוש חשוב בשוק ללא כיסוי סרבל, וכמו שהביא המסורת הש"ס בשם הערוך. ובחידושי הריטב"א כתב, דרב אדא קרע בגדה משום דהיה כלאים. וכן כתב בבית יוסף (סימן שג) והוכיח מכאן דעת הרמב"ם (הבאה לעיל יט: אות ז) שגם המוצא כלאים בבגד חבירו קורעו ממנו אפילו בשוק.

(ז) רש"י ד"ה קטנים, אפי' קטן וכו' לפי שאינו מצוי תמיד כשמגיע זמן קריאת שמע. והא דחייבים בתפילה, ביאר הנחלת דוד, דהוא משום דזמן תפילה נמשך יותר מקריאת שמע, דהוא עד ד' שעות. ועוד, דאפילו עבר זמנה מכל מקום יש לו שכר תפילה, ורק שכר תפילה בזמנה אין לו, מה שאין כן בקריאת שמע אם קרא לאחר שעבר זמנה אין לו שכר קריאת שמע כלל רק כקורא בתורה.

(ח) תוס' ד"ה וקטנים, פי' הקונטרס וכו' ולא נהירא וכו' קטן היודע לשמור תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין. ותלמיד רבינו יונה תירצו, דהתם לא קאמר חיוב אלא להרגילו במצוות. וכתב השולחן ערוך (אורח חיים סימן לו סעיף ג) בשם בעל העיטור, דהאי קטן דוקא שהוא בן י"ג שנים ויום אחד.

דף כ' ע"ב

(ט) רש"י ד"ה הכי גרסינן, תפילה דרחמי ניהו, ולא גרס פשיטא דהא לאו דאורייתא היא. והרמב"ם (בספר המצוות במצוה החמישית) כתב, דתפילה היא מכלל מצות ואותו תעבור, ובהלכות תפילה (פ"א ה"א) כתב, חייב אדם מן התורה בתפילה בכל יום, אלא שאין מנין התפילות ואין משנה התפילה הזאת מן התורה וכו'. והרמב"ן (בהשגות על ספר המצוות) השיג על דבריו, וסבירא ליה דתפילה מדרבנן, אלא דייתכן דהתפילה בעת צרה מן התורה, שנאמין שהוא יתברך שומע תפלה והוא המציל מן הצרות בתפילה וצעקה. ובמגילת

שמואל בלא קוברים, אבל זקן ואינו לפי כבודו אינו פוטר אלא בממונא.

(יא) גמ', איסורא מממונא לא ילפינן. ביארו התוס' שבועות (ל:) ד"ה אבל, דשאני ממון דאתיהיב למחילה.

(יב) גמ', ת"ש ולאחותו. בספר שושנת העמקים (כלל ו) הקשה, היאך אתינן למיפשט מהא דמת מצוה דוחה פסח ומילה דכבוד הבריות דוחה לא תעשה, דילמא שאני התם דאיכא מצות עשה ד"קבר תקברנו", וכמו שכתב הרמב"ם (ספר המצוות מצוה רל"א), דמת שאין מי שיתעסק בקבורתו נקרא מת מצוה, משום דמצוה על כל אדם לקבורו, שנאמר "קבור תקברנו", ומשום מצוה זו נדחו פסח ומילה. ותירץ, דקרא איירי נמי היכי דאפשר לקבורו לאחר מיכן ולא יתבטל מצוות עשה דקבורה, אלא דמשום כבוד הבריות, כדי שלא יהא מוטל בבזיון שעה אחת קבורו עכשיו. וכן כתב המגן אברהם (או"ח סימן תרפ"ז סק"ו).

דף כ' ע"א

(א) גמ', שב ואל תעשה שאני. ביאר בחידושי הריטב"א (מכות כא:), דהטעם דהלבוש כלאים הוי קום ועשה, משום שהיה יכול לפשוט ואינו פושט ועומד במלבושו, דבכלל "לא תלבש" דאמר רחמנא הוא שלא יעמוד לבוש, וחשוב לו כל שעה כאילו לובש. ובנימוקי יוסף (שם ד: מדפי הרי"ף) כתב, דכיון דתחילת לבישתו על ידי מעשה, חשיב נמי מעשה מה שאינו פושטו.

(ב) גמ', שב ואל תעשה שאני. בקונטרס דברי סופרים חקר, אם אמרינן שב ואל תעשה, משום דקום ועשה חמיר משב ואל תעשה, או משום שהמצוה וכבוד הבריות שוים.

(ג) רש"י ד"ה שב ואל תעשה שאני, דברים רבים וכו' וטומאת גופיה שהותרה לכהן ולנזיר וכו' היינו טעמא דלא גמרינן מיניה דהתם לאו כבוד הבריות הוא דדחי לא תעשה דידה, דמעיקרא כשנכתב לא תעשה דטומאה לא על מת מצוה נכתב, כשם שלא נכתב על הקרובים. והקשו עליו התוס' ד"ה שב, מאי שנא הכא דאמרינן דהלאו מתחילה לא נאמר על מת מצוה, ובכל מקום שדוחה עשה לא תעשה לא אמרינן אלא שדוחה. והרמב"ן (בתורת האדם) ביאר כוונת רש"י, דכשאמרה תורה בכהן ונזיר לא יטמא למת אבל מטמא הוא למת מצוה, היינו דבכל קבורת מת מצוה עליו להטמא, דלא שייך קבורה בלא טומאה, אבל כשהתורה התירה לא תעשה במקום עשה, הרי אפשר לקיים העשה גם בלא לעבור על הלא תעשה. וכן מה שהוכיחה הגמ' מהא דקבורת מת מצוה דוחה פסח ומילה, יוכל לקיים מצות קבורת המת מצוה בלא לדחות פסח ומילה, לכך נחשב לדחיה. ונלכאורה אפשר לפרש נמי דברי רש"י במה שכתב בסוף דבריו כשם שלא נכתב על הקרובים, דהיינו דהריבוי דמיטמא למת מצוה הוא בפסוק דקרובים, אם כן כמו במת מצוה אין דין דחיה, הכי נמי בקרובים].

(ד) תוס' ד"ה שב, בתוה"ד, מה לכהן שכן לאו שאינו שוה בכל.

שהוא מן התורה. ותיירץ, דאיש יכול להוציא לחבירו מדין ערבות ואף שלא טעם כלום, ומדרבנן לא התירו לברך ברכת הנהנין בלא הנאה, ולפיכך כיון דנהנה כשיעור מדרבנן יכול לברך ולהוציא חבירו, אבל אשה אינה בכלל הערבות ולפיכך אינה מוציאה אלא מי שאכל שיעור דרבנן. **ובדגול מרבבה** (שולחן ערוך או"ח סימן רע"א) ביאר דברי הרא"ש, דאשה אינה בכלל ערבות, היינו אפילו במצוות שחיבת בהם, ולכך כתב, דבקיודש דקיימא לן דמי שיצא כבר יכול לקדש שנית להוציא חבירו שלא קידש ומדין ערבות, היינו דוקא באיש, אבל אשה שכבר יצאה ידי חובתה כיון דאינה בערבות אינה יכולה לקדש להוציא אחרים. והסתפק, האם איש שהתפלל יכול להוציא אשה שלא התפללה, דיש לומר דאנשים נתחייבו בערבות גם על הנשים ורק הנשים לא נתחייבו על האנשים. **והגרע"א** (שם בשולחן ערוך) פליג וכתב, דלא מצינו בשום מקום שנשים אינם בכלל ערבות, וכוונת הרא"ש דאם נשים אינם מחויבות בברכת המזון דאורייתא, אינן בכלל ערבות על מצוה זו.

יד גמ', והם מדקדקים על עצמם עד כזית וכו'. וכתב רבינו **בחי** (במדר פרק ו, כ"ד), ואדם יושב הוא ובניו ובניו ביתו ואין לפניו כדי שביעה, והם נושאים לי פנים ומברכים ומדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה, לפיכך ישא ה' פניו אליך, דהיינו שאין כאן שבח על עצם התקנה, אלא על הברכה במצב שאין לו יותר, ואינו שבע.

טו תוס' ד"ה בעל קרי וכו', פי' אפילו בהרהור אסור. וכן פירש **תלמידי רבינו יונה** הא דתנן דעל המזון מברך לאחריו, דהיינו מברך בהרהור, דמברך ואינו מברך דתנן במתניתין היינו בהרהור.

טז [בא"ד, והיינו טעמא דשרינא טפי וכו'. משמעות לשון התוס', דיש איסור בהרהור בעל קרי בברכות קריאת שמע. ולכאורה צריך לומר דתוס' איירי לרבינא דהרהור כדבור, אבל לרב חסדא דהרהור לאו כדיבור כוונת המשנה דאינו מברך היינו דאינו מחוייב להרהר. וכן משמעות לשון רש"י בד"ה לא לפניו, שכתב, דכיון דברכות לאו דאורייתא לא אצרכוהו רבנן, ולהווי כרב חסדא ולא כרבינא. (א.ש.נ.).

יז תוס' ד"ה כדאשכחן בסיני, פירוש וכו' לאו כדיבור דמי לענין שיהיה בעל קרי אסור להרהר וכו'. הקשה הפני יהושע, היאך אסרו במתניתין הרהור לבעל קרי בברכת קריאת שמע, כמו שכתבו התוס' ד"ה בעל קרי, דאינו מברך היינו אפילו בהרהור, הא בהרהור אין איסור כלל לבעל קרי. ותיירץ, דבגמ' לקמן מבואר דבהוה אמינא סברה הגמ' דבעל קרי אסור בדברי תורה מן התורה דדרשינן סמוכים, ויש לומר דכן סובר רבינא, ולפי זה תקנת עזרא באה להוסיף דאפילו בהרהור אסור, דכדיבור דמי אף דאינו דומיא דסיני, ולכך קריאת שמע וברכת המזון דמדאורייתא הם לא תקן בהם עזרא לבטלם, אבל ברכות דמדרבנן תקן בהם עזרא דאפילו הרהור אסור.

יח תוס' ד"ה ורב חסדא, ר"ח פירש דהלכה כרב חסדא וכו' ולא יצא בקריאת שמע בהרהור. והרמב"ם (בפ"א מברכות ה"ז)

אסתר (שם) ביאר כוונת הרמב"ם, דמן התורה חייב פעם ביום וכן אינו חייב בנוסח תפילת שמונה עשרה שתקנו חז"ל, וכן תקנו שצריך ג' פעמים ביום. ולכך כוון הרמב"ם שכתב שאין מניין התפילות ומשנה התפילה מן התורה.

י גמ', נשים חייבות בתפילה דרחמי ניהו. הקשה **השאגת אריה** (סימן יד), לדעת הרמב"ם (הובא באות הקודמת), דתפילה דאורייתא אלא דחכמים תקנו נוסח קבוע וחייב תפילה ג' פעמים ביום, מה ההוה אמינא לפטור נשים משום דחכמים תקנו ערב ובוקר וצהרים, הא מן התורה אין לה זמן קבוע. ותיירץ, דודאי ידעה הגמ' דחייבות פעם ביום, דזהו החיוב מן התורה, אלא דהוה אמינא, דהחייב מדרבנן להתפלל בנוסח קבוע, וג' פעמים ביום אינן חייבות, דהווי מצוות עשה שהזמן גרמא מדרבנן, וקא משמע לן דחייבות גם בחיוב דרבנן דג' פעמים ביום.

יא גמ', נפקא מינה לאפוקי רבים ידי חובתן. כתב **בהגהות אשר"י** (מגילה פ"א סימן ד), דנשים חייבות בברכת המזון מן התורה, אבל אינן מוציאות את האנשים כיון שאינן יכולות לומר ברית. והקשה **הגרע"א**, דבסוגיין מבואר דאי חייבות מדאורייתא מוציאות את האנשים ידי חובתן. ותיירץ, דיש לומר דאם נשים מחייבות מדאורייתא בברכת המזון, היינו חוץ מברית ותורה, ויוציאו את האנשים, וברית ותורה יאמרו האנשים בעצמם. **ובחזון איש** (או"ח קמא סימן כ"ט סק"ו) הקשה על סברא זו מדאיתא **לקמן** (מו): דאי אפשר לחלק ברכה לשניים, ואין דין שומע כעונה על חצי ברכה, עיין שם. ועל כן צידד לומר, דכוונת ההגהות אשר"י, דברכת הארץ ודאי אין נשים יכולות להוציא אנשים כיון שפטורות מברית ותורה, וספק הגמרא הוא על ברכת הון, ונשאר בצריך עיון. **והקהילות יעקב** (סימן י"א), הביא כמה ראיות לצדדי הספק האם מועיל שומע כעונה לחצי ברכה, ומחלק, דאם המוציא אומר רק חצי ברכה, לא הויא ברכה חשובה לצאת ממנה השומע ידי חובתו, אבל אם המוציא אומר ברכה שלימה והשומע שומע ממנו חצי ברכה וחצי אומר בעצמו, מועיל לצאת ידי חובה. עיין שם.

יב תוס' ד"ה נשים, ותימה כהנים ולויים וכו'. והמגן אברהם (סימן קפ"ו סק"א) תירץ, דלכהנים ולויים היו מגרשי הערים. **ובנחלת דוד** תמה על קושיית התוס', דהא תנינן במתניתין **(מעשר שני פ"ה משנה יד)**, דגרים אינם מתוודים וידוי מעשרות, דאינם יכולים לומר על הארץ שנתת לנו, ונחלקו רבי מאיר ורבי יהודה אם כהנים ולויים מתוודים כיון דיש להם ערי מגרש. **והרמב"ם** פסק (בפי"א ממעש"ש הי"ז) כר' יוסי דמתוודים, וטעמו משום דרבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה.

יג גמ', כגון שאכל שיעורא דרבנן. הקשו הרא"ש (סימן יג) **ותלמידי רבינו יונה**, דמשמע מגמ' דידן, דאם האשה מחויבת בברכת המזון רק מדרבנן, אינה יכולה להוציא מי שאכל שיעור דאורייתא, ולקמן (מח.) אמרינן דאם אכל שיעור כזית דהוה מדרבנן יכול להוציא אף מי שאכל שיעור כדי שביעה

הדרק היומי

עיקר מדאורייתא, כגון מה שכתבו התוס' גבי מעשר שמכניסו במוך, וכן בדיקת חמץ אם ביטל יש לו עיקר מדאורייתא דאם לא ביטל עובר בבל יראה, אבל בדרבנן שאין לו עיקר מן התורה לכולי עלמא ספק מוציא מידי ודאי. ועיין **בשער המלך** (מקוואות כלל א).

(ד) גמ', ר' יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו. כתב **בחינושי הרשב"א**, דיש אומרים דרבי אליעזר סבר דמספק אסור לחזור ולהתפלל דילמא כבר התפלל ועובר משום בל תוסיף. ור' יוחנן סבר דיכול לחזור ולהתפלל אף על פי שאינו חייב. ויש אומרים, דרבי אליעזר סבירא ליה דרק אם רוצה יכול להתפלל, ודעת ר' יוחנן דחייב לחזור ולהתפלל. ובשו"ת **הרשב"א** (ח"א סימן צ"א) כתב, דאפילו לשיטה הראשונה, כיון דרשאי לחזור מחויב הוא בדבר, די לאו כי הרי הוא כמראה בעצמו שאינו חושש לתפילה.

(ה) גמ', ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו. כתב **הרי"ף** (יב: מדפי הרי"ף) דהיינו דווקא אם מתפלל אדעתא דרשות, אבל אדעתא דחובה אסור. ודין תפילת נדבה מותרת דוקא ביחיד, אבל לציבור אסור להתפלל תפלת נדבה. וטעמא דמילתא דתפילות כנגד תמידים תקנום, ואין מביאים שני תמידים, אבל אדעתא דנדבה מותר, דיחיד מביא עולת נדבה, וציבור אין מביאים עולת נדבה, ומשום הכי גם היחיד אינו מתפלל מוסף בנדבה משום דאינו מתנדב קרבן מוסף. **וברא"ש** (סימן ט"ו) הקשה, דמאי שנא מוסף מתמיד, הא תמיד נמי אין היחיד מתנדב תמיד, אלא מתנדב עולה כמו התמיד, והכי נמי במוסף יכול להתנדב עולה כמו המוסף. ותירץ, דהיינו משום דאין שעיר לחטאת שבא במוספין בא בנדבה. אך הקשה, דבמוסף שבת לא היה חטאת. ותירץ, דבשבת בין כך אינו יכול להביא נדבה. ולפי זה אין להתפלל בשבת תפילת נדבה כלל. אך הביא בשם **רב האי גאון**, שהתיר להתפלל נדבה בשבת ואפילו בתפילת מוסף.

(ו) גמ', פוסק אפילו באמצע ברכה. כתב **הרי"ף** (יב: מדפי הרי"ף), דטעמא דמילתא, משום דאם בא לגומרה נמצא כמי שמקריב שני תמידים בשחרית שעובר משום בל תוסיף. ואף דיכול להתפלל תפילת נדבה לר' יוחנן, שאני הכא דהתחיל אדעתא דחובה.

(ז) גמ', אם יכול לחדש בה דבר. כתב **הרמב"ם** (פ"א מתפילה ה"ט), צריך שיחדש דבר בכל ברכה וברכה מהאמצעות מעין הברכה, ואם חידש אפילו בברכה אחת דיו, כדי להודיע שהוא נדבה ולא חובה, ושלש ראשונות ושלש אחרונות לעולם אין מוסיפין בהם. וכתב **הטור** (סימן קז) דאם הוסיף רק בשומע תפילה לא מהני, דאינו נראה כל כך חידוש כיון שהיא ברכה כללית ויכול לשאול בה מה שרוצה, אבל שאר ברכות שאינו יכול להוסיף אלא מעין הברכה הוי חידוש. והביא לפרש בשם **הרא"ש** (סימן טו) דיכול לחדש בה דבר, היינו שנתחדש אצלו דבר שלא היה צריך לבקש עליו בתפילתו הקודמת.

דף כא ע"ב

כתב, כל הברכות כולן צריך שישמיע לאזנו מה שהוא אומר, ואם לא השמיע לאזנו יצא בין שהוציא בשפתיו בין שבידו בלבד. והקשה **השאגת אריה** (בסימן ו וסימן קה), מהא **דהרמב"ם** (בפ"ב מקריאת שמע ה"ח) כתב, ואם לא השמיע לאזנו יצא, ולא כתב דהוא הדין אם אמר בלבד כמו שכתב גבי ברכות. ולכך כתב, דאף דעת הרמב"ם כתוס' דהלכה כרב חסדא דהרהור לאו כדיבור דמי, אלא דסובר, דרב חסדא לא אמר כן אלא גבי קריאת שמע דבעינן דיבור מדכתיב "וְדַבַּרְתָּ בָּם", אבל גבי ברכת המזון ושאר ברכות דלא כתיב בהו דבור, לרב חסדא נמי יוצא בהרהור. **ובראש יוסף** (הפרי חדש) דחה דבריו, דהא בגמ' לקמן הקשו לרב חסדא, למה מהרהר בברכת המזון.

(ט) גמ', כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב ובטל. וכתב **הרא"ש** (סימן יד), דמכאן פסק בעל **הלכות גדולות**, דקרא קריאת שמע ובא לבית הכנסת ומצאם שקוראים קריאת שמע, קורא פסוק ראשון עמיהם.

דף כא ע"א

(א) גמ', אלא קריאת שמע וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן, כתב **בחינושי הריטב"א**, דהשתא הדרינן מטעמא דצריך לעסוק בדבר שהציבור עוסקים בו, דהא ברכת המזון על הרוב ביחיד. אלא טעמא דקריאת שמע וברכת המזון דאורייתא ועביד בהו מה דאפשר, ואומר אותם בהרהור אף דלא הוי כדיבור. ובפני יהושע הקשה, אמאי מקשו בגמ' על ברכת המזון רק לאחר דמשני דשאני תפילה דלית בה מלכות שמים, הרי כבר על תירוץ רב אדא בר אבהו קשה דלא משני ולא מידי על ברכת המזון. וכתב דבהוה אמינא, סברה הגמ' דרב חסדא לא איירי אלא בקריאת שמע דכתיב "וְדַבַּרְתָּ בָּם", אך בברכת המזון דלא כתיב דבור הרהור כדיבור, אבל לאחר שהקשו מתפילה דלא כתיב בה דיבור, הדרא בה הגמ' ורב חסדא בכל עניין איירי, משום הכי קשה מאי שנא מברכת המזון.

(ב) גמ', ספק קרא אמת ויציב וכו'. רבינו יונה הביא, דיש אומרים דכשחזור ואומר אמת ויציב, אסור לחתום מספק גאל ישראל, דכיון דמשום מצוה דאורייתא סגי בהזכרה בלבד, מספיקא אסור להוציא שם שמים לבטלה. ויש אומרים דכיון שהוא מחויב משום ספיקא דאורייתא יש לו לומר הדבר כתיקונו ולברך. והביא ראיה מהא דמברכין על ספק מעשר, עיין שם. ועיין **ברמב"ם** (פ"ב מקריאת שמע ה"ג), ובשו"ת **הרשב"א** (ח"א סימן שכ) ובתוס' (ראש השנה לג. ד"ה הא רבי).

(ג) גמ', מאי טעמא קריאת שמע דרבנן. הקשה **הצל"ח**, הא כשקם בבוקר נתחייב ודאי בקריאת שמע, וספק אם קרא ונפטר, והרי אין ספק מוציא מידי ודאי. וביאר, דתליא בב' תירוצי התוס' בפסחים (ט). ד"ה כדי, אם בדרבנן נמי אין ספק מוציא מידי ודאי, ורוב הפוסקים סברי דאף בדרבנן אין ספק מוציא מידי ודאי. והוכיח מכאן, דכל מה שכתבו התוס' דגם בדרבנן אין ספק מוציא מידי ודאי, אינו אלא בדרבנן שיש לו

שסידר תורה פרשה אחר פרשה לא סידר אלא להידרש. ועיין ברש"ש דהקשה על תירוץ הגמ' דמיבעי ליה לאידך דרבי יהושע בן לוי, מאי משני, הא מצי לדרוש ב' דברים כמו רבי יהושע בן לוי שדרש מהסמיכות ב' דברים. ותירץ על פי הגמ' ביבמות שם, דר"י דריש במשנה תורה רק היכי דמוכח ומופנה, ואינו יכול לדרוש ב' דברים, אבל רבי יהושע בן לוי לא סבירא ליה הכי. ועיין במהר"ץ חיות בסוגיין.

דף כב ע"א

(א) גמ', אף כאן באימה וביראה. כתב הרמב"ם (פ"ד מתפילה ה"ד), עזרא תיקן שלא יקרא בעל קרי בדברי תורה עד שיטבול, ובית דין שעמדו אחר כן התקינו אף לתפילה שלא יתפלל בעל קרי עד שיטבול. ותמה הכסף משנה, היכן מצינו גזירת בית דין שאחריהם. וכתב, דאפשר דכוונת הרמב"ם דעזרא תיקן לתורה ותפלה, ובית דין שעמדו אחר כך בטלוה והעמידוה רק בתפילה. וכמו שכתב הרי"ף (יג: מדפי הרי"ף) דיש אומרים דמה שאמרו "בטלוה לטבילותא" אינו אלא לדברי תורה ולא לתפילה. וכתב דאין לשון הרמב"ם משמע כן. ועיין בראש יוסף שביאר בזה דברי הגמ', שבתחילה אמרו שטבילת בעלי קרי נלמד מסיני, מה להלן באימה וביראה, ואחר כך אמרו שמעתי שמחמירין בה שלא יהו תלמיד חכם מצוין אצל נשותיהם כתרנגולים, ורש"י ד"ה שמחמירין פירש, דסברא זו אתי למימר דצריך להחמיר בארבעים סאה, אבל לדעת הרמב"ם יש לומר, דעזרא תיקן רק לתלמוד תורה כדאשכחן בסיני, ואחר כך תקנו גם לתפילה כדי שלא יהו מצויין וכו'.

(ב) רש"י ד"ה מכאן אמרו, בעל קרי אינו אלא מתוך קלות ראש וזחות הדעת. ואמרינן בירושלמי (פ"ג ה"ד), דטעם הטבילה כדי שלא יהיו ישראל מצויין אצל נשותיהם כתרנגולים. עוד אמרו שם, דהתקינו כן מפני תלמוד תורה, שאם אתה אומר לו שהוא מותר בדברי תורה, אף הוא אומר אשמש מיטתי ואחר כך אלמד, ולבסוף נמשך ואינו לומד.

(ג) גמ', בטלוה לטבילותא כרבי יהודה בן בתירא. הקשה בחידושי הרשב"א, איך ביטל רבי יהודה בן בתירא תקנת עזרא, הא אין בית דין רשאי לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמניין. ותירץ, דעזרא תיקן ולא קבלו ממנו אלא נהגו להקל, ואתא רבי יהודה בן בתירא והחזיק בידיהו ונקרא על שמו. ותלמידי רבינו יונה הביא, דיש אומרים דכיון דראו דאין רוב הציבור יכולים לעמוד בה יכולים לבטל. וכן כתב הרמב"ם (פ"ד מתפלה ה"ה), וכבר בטלה גם תקנה זו של תפלה, לפי שלא פשטה בכל ישראל ולא היה כח בציבור לעמוד בה.

(ד) גמ', בטלוה לטבילותא. כתב הרי"ף (יג: מדפי הרי"ף), דיש אומרים דבטלו לגמרי התקנה בין לתורה בין לתפילה, ויש אומרים דבטלוה רק לתורה, אבל לתפילה בטלו רק דאין צריך טבילה, אבל צריך תשעה קבין. והביא בשם רב האי גאון, דמנהג כל ישראל שכל בעלי קרי אין מתפללין עד שנטהרים בתשעה קבין. ותלמידי רבינו יונה הביא בשם רבו דפליג,

(ח) גמ', הנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שמתפללין. הסתפק הביאור הלכה (סימן קט ד"ה הנכנס), אם יודע שטבעו להאריך בתפלה ואינו יכול לסיים עד קדושה, אם מותר להתחיל. ומסוגיין ליכא ראייה לאיסור, דאפשר דלאו תפילת ציבור גמורה מאחר שלא התחיל עמהן בשוה, אבל אם מתחיל בשוה, אפשר כיון דעתה חל עליו החיוב להתפלל בציבור, ואין עליו לעת עתה חיוב עניית הקדושה, אין לו לחוש כלל למה שאחר כך לא יהיה יכול לקיים מצוה דעדיפא, ועוד דאז יהיה אנוס ופטור מלענות. וכתב, דאין להביא ראייה להקל מדלא נקטה הגמ' רבותא טפי בהאי גוונא, דאפשר דהגמ' נקטה מילתא דשכיחא. וסיים דצריך לעיין בדין כללי אין מעבירין על המצות. נולכאורה כיון דיכול לענות באופן של שומע כעונה יכול לקיים שניהם, וכנראה כוונתו דאף דהווי היתר אין כאן עניה ממש ומשום הכי נסתפק בלכתחילה.

(ט) רש"י בד"ה רב הונא, יחיד המתפלל עם הציבור אומר קדוש. הקשה הטורי אבן (מגילה כג:), אמאי לא פירש כפשוטו ביחיד המתפלל ביחידות. ובחידושי הרשב"א ביאר, דהוקשה לרש"י ממתניתין דמגילה (כג:), דאין פורסין את שמע בפחות מעשרה, וטעמא משום קדושה שבה, ואם כן כיצד יתכן לומר דרב הונא סבר דיחיד אומר קדושה, לכך הוצרך רש"י לפרש דעסקינן ביחיד המתפלל עם הציבור. אלא דאכתי קשה, כיון דמתפלל עם הציבור למה קרינן לו יחיד. וכתב הטורי אבן, דטעות סופר נפל בדברי רש"י, ושיטת רב הונא שיוכל לומר קדושה ביחידות, אך לרבי יהושע בן לוי אומר דוקא בציבור. ועיין ברבינו יונה דאיתא להדיא בדברי רש"י לפנינו, ופירש, דמייירי כשהציבור מתפללין עומד עדיין אותו יחיד ומתפלל, וסבר רב הונא דיכול להפסיק ולומר קדושה.

(י) תוס' ד"ה ער, בתוה"ד, אי שומע כעונה הוי הפסקה. ביאר הקהילות יעקב (סוף סימן י"ב) דנחלקו מהו דין שומע כעונה, האם הוא יוצא על ידי שמיעתו ושמיעתו נחשב כענייה, או דיוצא מעניית חבירו כעין שליחות, שעל ידי השמיעה מצטרף לעניית חבירו. דרש"י סבר דיוצא על ידי עניית חבירו, אבל שמיעתו לא נחשבת כענייה, ומה שאמרו "שומע כעונה" היינו שיוצא ידי חובתו כאילו הוא ענה, ולפיכך לא הוי הפסק. אבל לתוס', שמיעתו כענייה ממש לפיכך הוי הפסק. וברבינו יונה ובחידושי הריטב"א ביארו הטעם דלא חשיב הפסק, דעוסק בשבחו של מקום.

(יא) גמ', וב"ת ר"י לא דריש סמוכים. כתב בחידושי הרשב"א, דהמקשה היה סבור דרבי יהושע בן לוי מדאורייתא קאמר, אבל לקמן בגמ' מבואר דמדרבנן קאמר.

(יב) גמ', ובמשנה תורה דריש. ביבמות (ד.) איתא, דבמשנה תורה מאי טעמא דריש, איבעית אימא משום דמוכח, ואיבעית אימא משום דמופנה. ובתוס' (שם) ד"ה וכי, כתבו, דר"י דריש בכל התורה סמוכים היכי דמוכח ומופנה, אלא דבמשנה תורה קים ליה דכולהו מוכח או מופנה. ובהגהות מהר"ב רנשבורג (שם) הביא דברי הראב"ן, דדוקא במשנה תורה דריש, דכל התורה מפי הגבורה נאמרה ואין מוקדם ומאוחר, אבל משה

שהביא דברי הארחות חיים בשם הרשב"א, דברכות היה אומר אחר כך, ולפי זה אשמועינן מתניתין דקורא קריאת שמע בלא הברכות. ועיין בביאור הלכה (סימן נ"ח ד"ה ומצוה) דכתב, דהזכירים לקרות כותיקין מותר להם לקרות ולהתפלל ביחיד אם אין להם מנין, והביא ראיה ממשנתנו דאפילו כשאין עליו תפילין כשהוא בתוך המים קורא קריאת שמע, וכל שכן דשרי להפסיד תפילה בציבור.

(יא) גמ', זבוח רשעים תועבה. לכאורה נראה דאינו אלא בתפילה שהיא כזבח. אבל הרמב"ם (פ"ג מקריאת שמע ה"ב) כתב, דכל הקורא קריאת שמע במקום שאסור לקרות חוזר וקורא, והיינו אם קרא במקום צואה או במקום המת. והראב"ד פליג עליה וכתב דיצא. ובעונג יו"ט (סימן ט) ביאר דעת הרמב"ם, דלא יצא משום מצוה הבאה בעבירה, ומקורו מסוגיין דאמרו זבוח רשעים תועבה, ונקרא זבח רשעים משום דעבר עבירה, והוא הדין אם עבר וקרא במקום המת, וסבירא ליה דזבוח רשעים תועבה היינו נמי בקריאת שמע. אך בכסף משנה (שם) נסתפק אם כוונת הרמב"ם דלא יצא, או דחוזר וקורא משום קנס חכמים. ובטור (סימן ע"ו) כתב, דהקורא קריאת שמע במקום שהיה ראוי להסתפק שיש שם צואה צריך לחזור ולקרות. וכתב הבית יוסף, דהטור למד כן מסוגיא דידן, וסבירא ליה דאמרו תפילה והוא הדין לקריאת שמע. ועיין בתוס' עירובין (סד.) בד"ה שיכור וברא"ש (שם), דנסתפקו אם בשאר ברכות חוזר ומברך. והשולחן ערוך (סימן ע"ו סעיף ח) פסק לגבי קריאת שמע דחוזר וקורא, ולגבי ברכת המזון כתב (בסימן קפ"ה) דנסתפקו בזה התוס' והרא"ש. ובפרי מגדים (באשל אברהם סימן ע"א סק"ה) מצדד לומר דבתפילה חוזר ומתפלל משום שנאמר זבוח רשעים תועבה, ובקריאת שמע חוזר משום דנחלקו אביי ורבא אי עביד מהני או דלא מהני ולא איפסיקא הלכתא, הלכך בקריאת שמע חוזר דהוי ספיקא דאורייתא, ובברכות יש להסתפק אם יחמיר דעובר בלא תשא, עיין שם.

(יב) תוס' ד"ה ממתין, פ"י הר"ר יוסף וכו'. ולענין אם יצטרך לאחר שחוזר לתפילתו להרחיק ד' אמות ממקום המי רגלים, הביא הדברי חמודות (סימן כו אות עד) דדעת הרשב"א הובא בבית יוסף (סימן ע"א), דאסור להפסיק להרחיק ד' אמות. ודעת ההגהות מיימוניות (פ"ד מתפילה הי"ג) דצריך להרחיק. וכן הביא הרוקח מעשה רב מרש"י. [אבל לקריאת שמע לכולי עלמא צריך להרחיק].

דף כג ע"א

(א) גמ', אמר רב אשי האי אם שהה אם לא שהה מיבעי ליה. פירש רש"י ד"ה האי אם, דבמילתא דרב חסדא ורב המנונא מיבעי ליה לאפלוגי בין שהה ללא שהה, ומדלא אפליג שמע מינה אפילו בדלא שהה קאמר. והפני יהושע תמה, מה שייך לדבריהם לשון "אם לא שהה" הא נחלקו באופן דשהה. וכתב, דלולי פירוש רש"י היה מפרש דקאי אבריייתא, אמאי לא חילקה בין שהה ללא שהה, ומדוע איירא דווקא בגוונא דמים

ולדעתנו אין מפסיד התפילה כשאין לו מים, וכן אם יש לו מים ואינו נטהר, אף שהתפילה יותר מקובלת עם הטבילה, מכל מקום אינו מפסיד התפילה.

(ה) רש"י ד"ה שתבע אשה, אותה אשה פנויה הייתה. ביאר הצ"ח, דפשיטא לרש"י דאיירי בפנויה, דאי היתה אשת איש היאך היה חושש על טבילה ולא חשש על איסור אשת איש, וסבר רש"י דפנויה דאינה מזומנת לזנות דרך הפקר, אינו איסורה אלא מדרבנן. וכן כתב החלקת מחוקק (אה"ע סימן כ"ו סק"א) בשם הראב"ד. עוד הוכיח מדברי רש"י, דכיון שתבעה ותיכף בעל אין לחשוש שמא ראתה דם מחמת חימוד.

דף כב ע"ב

(ו) גמ', ט' קבין. כתב הבית יוסף (או"ח סימן פ"ח), דתשעה קבין מועיל אפילו במים שאובים, וכן מועיל שישפוך על עצמו מכמה כלים באופן שלא יפסיק משפיכת כלי אחד עד שיתחיל השני, אבל בארבעה כלים לא מהני.

(ז) גמ', אמר רבא הלכתא וכו'. כתב הרמב"ם (פ"ד מתפילה ה"ה), דמנהג פשוט בשנער וספרד שאין בעל קרי מתפלל עד שירחץ בתשעה קבין, במה דברים אמורים בבריא או בחולה שבעל, אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מן הרחיצה, ואין בזה מנהג. וביאר הכסף משנה, דכיון דפסק רבא דחולה לאונסו פטור מכלום, אף לאחר שבטלו התקנה ונשאר רק לתפילה ובט' קבין וכמו שכתב הר"ף בשם רב האי גאון (הובא לעיל אות ד), חולה לאונסו פטור מכלום, דגם בזמן התקנה היה פטור.

(ח) גמ', דליכא עילואי לא האי ולא האי. ביאר הצ"ח, דרצה לומר דהוא עדיף מרב פפא ורבא בר שמואל, דאף דנטהרו, מכל מקום טבולי יום נינהו, והוא אפילו טבול יום אינו.

(ט) תוס' ד"ה ולית הלכתא, בתוה"ד, והטובל בערב יום הכיפורים אין לו לברך והמברך הוי ברכה לבטלה. והטור (או"ח סימן תרו) הביא בשם רבינו סעדיה גאון, דטובלים בערב יום הכיפורים ומברכים על הטבילה. והרא"ש (יומא פ"ח סימן כד) חולק, דטבילת ערב יום הכיפורים אינה אלא מנהג, ולא עדיף מחיבוט ערבה דאין מברכים עליה משום שהיא מנהג. והא דנהגו לטבול, סמכו על מדרש רבה (דברים פרשה ב) שביום הכיפורים אנו נקיים כמלאכי השרת. ובספר מועדים וזמנים (סימן נה) ביאר דעת רב סעדיה גאון, כיון דעזרא תיקן טבילה, ובזמן התקנה צריך ברכה כמבואר ברש"י בסוגיין, אף דהתקנה נתבטלה כיון שלא פשטה, מכל מקום בערב יום הכיפורים שנהגו לטבול, לא נתבטלה התקנה, ואדרבה פשטה בכל ישראל שנהגו להתפלל בטהרה ביום זה, על כן מברך מכח תקנת עזרא.

(י) מתני', אם יכול לעלות וכו' עד שלא תהא הנץ החמה. ובגמ' אוקמוה כותיקין. וכתב בתלמודי רבינו יונה, דחכמים דקדקו בזמן קריאת שמע דלכתחילה, ולא חששו שלא יסמוך גאולה לתפילה. ונראה מדבריו שהיה קורא בתוך המים קריאת שמע עם הברכות. ועיין בכסף משנה (פ"ב מקריאת שמע ה"ז)

יודע הדין אינו חוזר דאינו יודע אם טוב עשה או רע, לכך הוי קרוב לשמוע לידע הדין.

(ו) גמ', איבעיא להו מהו שיכנס אדם בתפילין לבית הכסא קבוע וכו'. תמה הרא"ש (סימן כו), הא תניא לעיל הנכנס לבית הכסא קבוע חולץ תפיליו וכו' ואיך אפשר שיכנס לשם בתפילין. ותירץ, דאין דין חליצת ארבע אמות משום דהמקום גורם, אלא משום עשיית צרכיו. ולכך שפיר קמבעיא לן בבא ליכנס כדי להשתין מים, אי חיישינן שיבא להיפנות בבית כסא קבוע שרגילין בכך. והביא, דמשום האי קושיא גרס רב האי גאון, מהו שיכנס לבית הכסא צנוע, דהיינו שאינו קבוע.

דף כג ע"ב

(ז) גמ', ת"ר לא יאחז אדם תפילין בידו וכו'. הט"ז (סימן צ"ו סק"א) כתב, דפשוט דהיינו דוקא לכתחילה, ובדיעבד אין צריך לחזור ולהתפלל. ותמה על הב"ח שכתב דגם בדיעבד צריך לחזור.

(ח) גמ', אמר שמואל סבין ומעות וקערה וכבר הרי אלו כיוצא בהן. פירש רש"י ד"ה הרי אלו כיוצא בהן, שדואג עליהן שלא תפול הסבין ותזיקנה והקערה תשפך והמעות יאבדו והכבר יטנף. ודייקו מדבריו הבית יוסף והב"ח (או"ח סימן צו), דבשאר דברים שאין בהם דאגה שמא יפלו מותר לאוחזם בידו. אולם תלמידי רבינו יונה (יד: מדפי הרי"ף ד"ה סבין) כתב, דאין לאחזו שום דבר בשעת התפילה, נמלכד לולב שמותר משום חבובי מצוה] והני דנקט היינו אורחא דמילתא. ויעוין בחידושי הריטב"א כאן שהביא ב' השיטות. ובט"ז (שם סק"א) כתב, דמה שהש"ץ אוהז ספר תורה באמירת "יקום פורקן" ומשום דמתפלל על לומדי תורה, הווי נמי כלולב בזמנו, כיון דאיכא חבובי מצוה.

(ט) גמ', אל יאחז אדם וכו' ס"ת בזרועו ויתפלל. ובתרומת הדרשן (סימן י"ז) כתב, דספר תורה לאו דוקא, והוא הדין מחזורים וסידורים, אולם כשאוחזם לצורך התפילה מותר דליכא למימר שליבו טרוד עליהם. והביאו הבית יוסף (סימן צו). וכן כתב תלמידי רבינו יונה (לקמן טו: מדפי הרי"ף ד"ה ואסור וכו') שאפילו באמצע התפילה מותר לקחתם אם הכינם מתחילה במקום ידוע.

(י) גמ', ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי. וכן פסק השולחן ערוך (סימן מד סעיף א). אולם הרא"ש (סימן כ"ח) כתב, שאם התפילין בראשו, מותר לישן בהם שינת עראי, כדאיתא בסוכה (כו:), והכא איירי כשאוחזן בידיו. וכן כתב תלמידי רבינו יונה (יד: מדפי הרי"ף ד"ה ולא ישתין). עוד כתב שם, דאף דאסור להסיח דעתו מהם וכשישן מסיח דעתו, הגדרת היסח הדעת הוא שעומד בקלות ראש ושחוק וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ד מתפילין ה"ג ושם הי"ד, וכן כתב באור זרוע הגדול סימן תקפ"ה. אך עיין בתוס' ישנים יומא ח. ד"ה תפילין בתירוצו א, ושאגת אריה סימן לט ושו"ת משיב דבר סימן ז), וכיון דבשעה שמתנמנם שוכח הבלי העולם, הוא יותר דרך מורא ושרי.

שותתים, דמשמע שאין לזמן משמעות בענין ההפסקה אלא עצם המעשה. ועיין במעדני יו"ט (סימן כג אות ד), דגרס ברש"י במילתא דרב המנונא וכו' ולא גרס "רב חסדא", ושאל רב אשי, דהיה צריך לפרש דשאני שהה ללא שדה, כדי שלא ילמדו לברך לבטלה. והתפארת שמואל (אות ד) פירש, דקושית רב אשי דהוי ליה לרב המנונא ורב חסדא לפרש מחלוקתם היכא ששהה אף ללא שדהשתין, ולחלק בין שהה ללא שדה, דהיינו שהנקודה היא השהייה ולא הדחוי דהשתין.

(ב) גמ', אלא דכולי עלמא אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. כתב בחידושי הריטב"א, דדוקא בתפילה אינו מפסיק, דאפילו מלך שואל בשלומו ונחש כרוך על עקביו אינו מפסיק ומשום דחמירא, אבל בקריאת שמע הלל ומגילה פליגי אמוראי במגילה (יח: ובראש השנה לד:), וכן חילק הרי"ף (יד: מדפי הרי"ף), ועיין בתלמידי רבינו יונה שלא הזכיר קריאת שמע. אבל התוס' (כב: ד"ה אלא כתבו, דהר"ש מקוצי לא חילק אלא בין הסוגיות, דסוגיין איירא דהוי אונס ובהא כולי עלמא מודו שיחזור לראש, והסוגיות דראש השנה ומגילה איירי כששהה בלי דיחוי.

(ג) גמ', והכא ברלא שהה קמפלגי. הקשה המרומי שדה, דאכתי תקשה נימא דאם לא שהה דוקא פליגי. וכתב, דעל פי שיטת הריטב"א (הבאה באות הקודמת) דחילק בין תפילה ל'קריאת שמע וכו', אפשר דהכא איירי כששהה בלי שהיו מים שותתין, ומשום הכי הקשתה הגמ' אם שהה אם לא שהה מיבעיא ליה, דלא שייטא לשתיתה, אבל להא דמשני הגמ' דשייך נמי לשתיתה דאיירי באופן שלא שהה, לא קשיא. אמנם להר"ש מקוצי (המובא באות הקודמת) קשה.

(ד) גמ', ת"ר הנצרך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל וכו'. הקשה הצ"ח, הא לא בעי לכתוב אלא "שאם התפלל תפילתו תועבה", ונילף מכל שכן דלכתחילה לא יתפלל. אמנם לשיטת הרמב"ם (פ"ד מתפילה ה"י) והרא"ש (סימן כג), דאף באדם שיכול להעמיד עצמו עד פרסה שמבואר בגמ' שתפילתו תפילה, מכל מקום לכתחילה אסור להתפלל, ניחא, דהבירייתא "מילי מילי קתני" ורישא ד"אל יתפלל" היינו כשיכול להעמיד עצמו עד פרסה, וסיפא ש"תפילתו תועבה" היינו בגוונא שאינו יכול להעמיד עצמו. אבל לשיטת הרי"ף (יד: מדפי הרי"ף) דפליג וסבירא ליה דאין חילוק בין לכתחילה לדיעבד והיכי דמצי לשהות מותר אף לכתחילה, וכן דעת רש"י ד"ה ועד כמה וכו' קשה. וכתב דצריך לומר, דלשון "אל יתפלל" אתא לאשמועינן דאפילו אי יעבור זמן תפילה לא יתפלל. עוד כתב, דאתא לאשמועינן דדוקא בנצרך לנקביו בתחילת התפילה תפילתו תועבה אבל אם נצרך באמצע התפילה ימשיך להתפלל, אף כשאינו יכול להעמיד עצמו, וכשיטת שו"ת הרשב"א (ח"א סימן קל"א).

(ה) גמ', רב אשי ואיתימא רב חנינא בר פפא אמר שמור נקבין וכו'. וצריך ביאור לפי זה המשך הפסוק "וְקָרַב לְשִׁמְעַת מִיתָת הַפְּסִילִים וְכַח כִּי אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת". וביאר הגר"א (באמרי נועם), דכיון שיש אופנים שצריך לחזור ולהתפלל, ומי שאינו

יוסף, דמבואר בסוגיין דבעינן שיהיה שלא כנגד ראשו. ותיירץ **הב"ח**, דלשון "מראשותיו" משמעו שלא כנגד ראשו, ולכך נקט הטור "תחת מראשותיו", דהיינו שלא כנגד ראשו. וכן דייק מדברי **תוס' ד"ה והא תני רבי חייא**, דרק מחמת שנקט כאן כובע אייריין בכנגד הראש, אבל בפשטות מראשותיו היינו שלא כנגד הראש. אבל **בדרישה** כתב, דבסוגיין אייריין שהיה רק בכלי אחד, ובין הכר והכסת הוא הכלי השני, ולכך בעינן דוקא שלא כנגד ראשו, אבל הטור איירי באופן שיש שני כלים מלבד מה שמונח בין הכר והכסת, דבכהאי גוונא מותר אפילו אשתו עמו ואפילו כנגד ראשו.

(ב) **גמ'**, **מנח להו אשרשיפא ופריס סודרא עלוייהו**. כתב **בחיידושי הריטב"א**, דהחידוש הוא, דאף דהשרשיפא הוא הדום רגליים, ולכאורה איכא בזיון. מכל מקום שרי משום דהווי כלי בתוך כלי, וצריך לומר שהיו מונחים בכליין ועליהם הסודרא.

(ג) **רש"י ד"ה יום טבילה הוה**, יום שטבלה אשתו. **ובתלמידי רבינו יונה** (טו. מדפי הרי"ף) כתב, שהוא עצמו טבל, דכך היה מנהגם לטבול לאחר התשמיש. ובהגהות **הב"ח** (שם) כתב, דהאי פירוש עיקר, וביאר **המעדני יו"ט** (סימן ל"ד אות ה), שדרך הנשים להעלים טבילתן, מה שאין כן האיש דאחר ששימש אינו מעלים, וגם קרוב יותר להיות נודע לו טבילת האיש. ועוד דייק לשון "יום טבילה" ואילו באשה הווי ליה למימר "ליל טבילה".

(ד) **רש"י ד"ה ואפילו אשתו עמו**, שיחזיר פנים וכו' דאיכא הרהור **נגיעת ערוה** וכו'. ודייק **החזון איש** (סימן ט"ז סק"ו), דאין שום איסור אפילו בפנים כנגד פנים רק בנגיעה. ודלא **כמשנה ברורה** (סימן ע"ג סק"א ומקורו **מהפרי מגדים** עיין שם בביתור הלכה **ד"ה שנים**), שכתב שיש איסור בפנים להדי פנים, גם אם אינם נוגעים כל ששוכבים בקירוב. גם תמה, מה הוא שיעור הקירוב, ואם יש שיעור היה לגמ' לפרש שיעורו. וכן כתב **בחיידושי הריטב"א**, שביאר דמיבעיא לגמ' בהחזרת פנים, נשום דבפנים להדי פנים יש איסור **נגיעה**. ועיין לקמן אות ז.

(ה) **גמ'**, **מיתבי שנים שישנים במטה אחת זה מחזיר פניו וקורא**. הקשה **התלמידי רבינו יונה** (טו. מדפי הרי"ף), איך מותר לקרוא קריאת שמע בשכיבה, הא מבואר **לעיל** (יג): דמקרי אף על גב דמצלי אסור, דהיינו שאסור אף בהטיה על צידו, ואמרינן (בדף יא.) מטין וקורין ביה, דהיינו במיושב ולא בשכיבה. והביא **דאיכא דאמרי**, דמה שאסור לקרוא אפילו בהטיה, היינו דוקא ששוכב כמו פרקדן על קדקדו ומוטה מעט, אבל על צדו לגמרי מותר, וכן מבואר **ברש"י** (נדה יד. ד"ה כתב **מצלי וכו'** ו**תוס' ד"ה קריאת שמע כי מצלי וכו'**) והכא נמי איירי בהאי גוונא. **ותלמידי רבינו יונה** עצמו סיים, והנכון יותר לתרץ, שמה שמותר לקרוא בשוכב על צידו היינו מחמת טירחא, שפשט כבר בגדיו וטורח לחזור וללובשן, וכדחזינן דבטירחא מותר גבי ר' יוחנן דכיון דהוה בעל בשר מצלי וקרי. כמבואר **לעיל** (יג:) ונדה (יד.). וכן פסק **השולחן ערוך** (סימן סג

יא) **גמ'**, **ולא שינת עראי**. כתב **הבית יוסף** (סימן מד), דביום שייך עראי, אבל בלילה אף שנת עראי הווי קבע, כיון שדרכו לישן בלילה בקבע. אבל **הרמב"ם** (פ"ד מתפילין ה"טו) כתב, דשינת עראי היינו שמניח ראשו בין ברכיו ויושב וישן. וכן פסק **השולחן ערוך** (סימן מד סעיף א.). ועל אופן זה כתב **המגן אברהם** (סק"ג) שאין שיעור לזמן שישן כך, והביא יש אומרים שהוא כדי הילוך ק' אמה שהוא חלק ס"ז משעה בקירוב.

(יב) **גמ'**, **ת"ר הרוצה ליכנס לסעודת קבע מהלך וכו'**. פירש **רש"י ד"ה הנכנס**, דגנאי הוא שיצטרך לנקביו באמצע הסעודה. ו**בחיידושי הריטב"א** הוסיף, דכן נמי דרך הרפואה, דכל האוכל כשהוא נצרך לנקביו דומה כתנור שהסיקוהו על גבי אפרו. **ובמגן אברהם** (סימן קנ"ז סק"ג) הביא טעם לכך **מהזוהר** על פי הסוד. **נולכאורה** צריך עיון, דלטעם הראשון אתי שפיר דגנאי איכא דוקא בסעודת קבע, אבל לטעם דרפואה מאי נפקא מינה. (א.ל.) ויש לומר דאי אוכל הרבה הווי "מסיק התנור" מה שאין כן במעט, ומעט והרבה הוא הנפקא מינה בין ארעי לקבע באכילה.

(יג) **גמ'**, **ועד אימת אמר רב נחמן בר יצחק עד זמן ברכה**. כתב **הרמב"ם** (פ"ד מתפילין ה"טז), שיניחם אחרי נטילת ידים (למים אחרונים), והביאו **הביאור הלכה** (סימן מ' ס"ח), וכתב, דמסתמא טעמו כדי שלא ילבשם בידים מזוהמות. והטעם שהאחרונים לא הביאו דברי הרמב"ם, משום דאפילו בדיבור בעלמא אסור להפסיק אחרי מים אחרונים. וכסברא זו כתב **באמרי נועם** בשם **הגר"א**, שאחרי נטילת ידים לא יברך (על התפילין) דתיכף לנטילה ברכה.

(יד) **גמ'**, **דאמר רב חסדא האי סודרא דתפילין וכו' צר ביה ולא אזמניה שרי**. וכתב **המרדכי** (במגילה סימן תתי"ט), דכשאזמניה **לעולם** וצר ביה חד זימנא קדיש. ודייק **הבית יוסף** (סימן מב), דאף שכתוב כאן צר ביה ולא אזמניה שרי. היינו דצר ביה לפי שעה, אבל אי צר ביה אפילו פעם אחת על דעת לצור ביה לעולם, חשיב אזמניה וצר ביה. וכן הכריח **מהרמב"ן** (בתורת האדם). **ובדרכי משה** הוסיף, שכן איתא להדיא **בנימוקי יוסף** (סנהדרין טו. ד"ה איתמר).

(טו) **גמ'**, **אמר רבא אף על גב דתניא תיובתא דשמואל הלכתא כוותיה. ובתלמידי רבינו יונה** (טו. מדפי הרי"ף) כתב, דהגאונים פסקו כשמואל אף שהוא נגד ברייתא, משום דדבר שהוא דקדוק המצוות כגון דא שהוא משום שמירה אפשר לפסוק כאמורא. **נואין** להקשות מה הסברא שמשום שמירה יהיה מותר לנהוג בזיון בתפילין. דכיון שהוא מעלה לשמירה משום דקדוק המצווה, הרי אדרבא מכבד אותה ואין כאן בזיון. **והדרך תמים** (שם) הקשה, אמאי הוצרך לסברא זו, הא רבא שהוא אמורא בתרא, ידע דברייתא זו דלא כהלכתא, ומשום הכי פסק כשמואל.

דף כד ע"א

(א) **גמ'**, **והיכא מנח להו וכו' שלא כנגד ראשו**. **בטור** (סימן מ) פסק, שתחת "מראשותיו" בין כר לכסת מותר. ותמה הבית

(יא) גמ', אמר רב חסדא שוק באשה ערוה. הקשה הבית יוסף (סימן ע"ה) מה החידוש בשוק יותר משאר מקומות מכוסים. ותירץ על פי הרשב"א, דדוקא מקום שדרכו להיות צנוע הוי ערוה, וסלקא דעתך דכיון דבאיש אין השוק מקום צנוע, באשה נמי לא הוי ערוה, קא משמע לן. אולם הב"ח והט"ז כתבו, דבשוק יש יותר הרהור משאר איברים ואסור אפילו פחות מטפח ובאשתו. והביאם **המשנה ברורה** (סימן ע"ה סק"ז). אבל **החזון איש** (סימן ט"ז ס"ק ח' ד"ה כד) הכריח כדברי הרשב"א, דאם כן עגבות ובטן נמי כל שהו שהם טפי בהצנע, והוי ליה לפרש היכן שיעור טפח. עוד כתב, שמסיום דברי הב"ח נראה שחזר בו.

(יב) גמ', **דורשי חמורות**. ורש"י ד"ה **דורשי רשומות**, גריס רשומות, ופירש דהיינו קשרים סתומים. ו**בתלמידי רבינו יונה** (טו. מדפי הרי"ף) הוסיף לבאר, מלשון חומרתא שהוא מרגלית. ו**במעדני יו"ט** (אות ק) פירש, דענין מרגלית היינו סתרי תורה וגרסו "חומדתא". עוד ציין שם למה שכתבה הגמ' **בקידושין** (כב:) כמין חומר, ופירש **רש"י** (שם ד"ה חומר) צרור מרגליות וצרור הבושם, ו**בסוטה** (טו.) פירש **רש"י** ד"ה חומר, ועיין שם גם **בתוס' ד"ה כמין חומר** והוא של זהב וחותמים בו שני צוארי חלוק לנוי. ו**תוס' בקידושין** (ד"ה כמין חומר) פירש, מעשה, וכן הביא **מהערך**.

(יג) גמ', והיו חייך תלואים וכו'. זה התולה תפיליו. וביאר **בהגהות רא"מ הורוויץ**, דדריש לשון **מנגד** שהוא מדה כנגד מדה.

דף כד ע"ב

(יד) גמ', וכשהוא מפהק היה מניח ידו על סנטרו. וגירסת הרי"ף (טו: מדפי הרי"ף), "ולא היה מניח ידו על סנטרו". וכן כתב **בחיידושי הריטב"א**, וכתב הטעם שהוא דרך גאוה, ולכך אסר גם במתניו נגד חגורו. וכן פסק **הרמב"ם** (פ"ה מתפילה ה"ד), שלא יניח ידו על חלציו. וביארו **הבית יוסף** (בסוף סימן צה), או מחמת דסבר **כערך** (ערך סנטר) שפירש סנטרו כמו סטרו והיינו על צדיו [ובחלציו], או שפירש סנטר כפשוטו, והוסיף מסברא דנפשיה לאסור גם בחלציו מחמת יוהרא. וכסברת הריטב"א.

(טו) גמ', כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה וכו'. ביאר **בחיידושי הריטב"א**, שהעיטוש מחזק האיברים, וכן כתב **תלמידי רבינו יונה**.

(טז) גמ', דאמר רב יהודה וכו' נזדמן לו רוק מבליעו בטליתו וכו'. **בחיידושי הרשב"א** ו**הריטב"א** הביאו **הירושלמי** (פ"ג ה"ה) שפירש טעם ההיתר, שיהיה "כוסו נקי". וביאר **הבית יוסף** (סימן צ"ז) כלומר שלא יהיה טרוד בתפילה מחמת צער הרוק. והמשך הירושלמי כל עמא מודו וכו' אם טיילין הוא אסור. והביאו פירוש הנגיד רב שמואל הלוי, שטיילין הכוונה שלא מאונס, שאסור משום שהוא דרך גאוה. וכן פסק **המשנה ברורה** (סימן צ"ז סק"ד), דדוקא כשמצטער וטרוד בתפילתו מותר.

(ס"א), והרמ"א פסק כתלמידי רבינו יונה, ויעוין שם **בביאור הלכה** שהביא מהאחרונים איך לפסוק.

(ו) גמ', אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהן. ובשיעור הטלית כתב **הרמב"ם** (פ"ג מקריאת שמע ה"ח), שהוא ממתניהם ולמטה. וביאר **הבית יוסף** (סימן עג), דממתניהם ולמעלה אין הרהור אף בנגיעה. ו**הביאור הלכה** (סימן ע"ג ס"א) הסתפק, אם השיעור ממתניהם ולמטה היינו עד סוף גופם, או דסגי בכיסוי הערוה ולא שאני אם נוגעים ברגליהם.

(ז) גמ', אמר מר כו' איכא עגבות. ו**בחזון איש** (הובא באות ד) הוכיח גם מכאן דלא כ**משנה ברורה** שכתב שיש איסור גם בלי נגיעה בפנים להדי פנים, דאם כן מה קושיית הגמ' מעגבות, אימא דלא נגעי ולכן אין איסור בעגבות ומכל מקום צריך להחזיר פנים אף בלי נגיעה, אלא על כרחך שבלי נגיעה אין שום דין החזרת פנים.

(ח) רש"י ד"ה הא איכא עגבות, דנגעי אהרדי. כתב **החזון איש** (סימן ט"ז סק"ב), דאין לדקדק מרש"י שהאיסור הוא דוקא בנגעי אהרדי, דאפילו בשר נוגע בערוה גם אסור. והביא **שבחיידושי הרשב"א** הביא לשון רש"י באופן זה דהא נוגע **בעגבות** דחבריה, אלא כיון שהגמ' מקשה על הברייתא דבעינן החזרת פנים זה מזה, ועל כרחך ערוה בערוה אסור, אם כן עגבות נמי נגעי אהרדי.

(ט) גמ', אידי ואידי עד כדי שדים נכוננו ושערך צימח. ו**ברמב"ם** (פ"ג מקריאת שמע ה"ט) כתב, דשיעור זה של "שדים נכוננו ושערך צימח" עד י"ב לנקיבה וי"ג לזכר, אבל לאחר שהגיעו לגיל זה אסור אפילו כשאין שדים נכוננו ושערך צימח, ופחות מאותו גיל אפילו אם הגיעו לשדיים נכוננו לא חיישינן ומותר. ולשון **הרמב"ם** י"ג ויום אחד, אולם **הרא"ש** (סימן לה) והטור ו**שולחן ערוך** (סימן עג ס"ד) שהעתיקוהו, לא גרסי **יום אחד**, וכתב **הדברי חמודות** (אות ק"י) דסמכו על המפורסם שהשיעור הוא י"ג ויום אחד בכל עניני גדלות, אולם **המגן אברהם** (סימן ע"ג סק"ג) דייק מלשון השולחן ערוך דלא בעי י"ג ויום אחד. וכן פסק **במשנה ברורה** (שם סק"י). וכתב **המגן אברהם** (סימן נ"ג סק"ג) והביאו **המשנה ברורה** (שם סק"ג), דכל מה שאמרו בכל מקום י"ג ויום אחד, הכוונה דבעינן י"ג שלימים בלי חסרון שעות, אבל לא צריך תוספת יום אחד. ו**הבאר היטב** (שם סק"ג) הביא **משוורי כנסת הגדולה** דבעינן דוקא י"ג ויום אחד.

(י) גמ', א"ר יצחק טפח באשה וכו' אלא באשתו ולקריאת שמע. ו**בהגהות מיימוניות** (פ"ב מקריאת שמע הביאו **הדברי חמודות** סימן לה אות קטו), סבירא ליה דדוקא אשתו, אבל באשה אחרת אסור אפילו פחות מטפח. אולם **במעדני יו"ט** (אות ס') דייק מהרא"ש דהוא הדין באשה אחרת. ואם כן יש בקריאת שמע קולא וחומרא, חומרא, שאסור אפילו באשתו כשיש טפח, וקולא, שבאשה אחרת אף דפחות מטפח נמי הוי ערוה, מכל מקום קריאת שמע אסור רק בטפח, ולא בפחות. וטעם הקולא שלא יבטל מקריאת שמע. **נהובאה מחלוקת זו ברמ"א** (סימן ע"ה ס"א).

מותר אף לימינו ולפניו.

(יט) גמ', כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה וכו'. הקשה בהגהות הריח"ל מייזליש, מהא דאיתא בפסחים (סו.), דהלל עלה מבבל לארץ ישראל. ותירץ על פי הבכור שור (בחולין קלז:), שבזמן התנאים מצוות התלוין בארץ דוחים עשה דבריה קבלה.

(כ) גמ', ואומר רבש"ע יצרתנו נקבים נקבים וכו'. כתב בחידושי הריטב"א, דהיינו דוקא בנתעטש, אבל במים שותתין על ברכיו לא הצריכוהו לומר, דהאי וידוי נתקן דוקא אאונס כי האי שהוא מצוי ואין יכול להזהר ממנו, אבל במים שותתין איגלאי מילתא שהיה פושע מעיקרא דהיה לו לבדוק עצמו קודם התפילה.

(כא) גמ', חוצץ בטליתו על צוארו וכו'. כתב החזון איש (סימן ט"ז סק"ה), דאף שעל ידי הכיסוי אינו יכול לראות את הערוה שמכוסה, מכל מקום צריך לחצוץ בטליתו על צוארו דעדיין שייך איסור של "עיניו רואות את הערוה", דכי היכי דבלבו רואה את הערוה אף אם מכוסה בחלוק או מים עכורים, אכתי צריך שיחצוץ גם בחגורה וכדומה. ומכל מקום כתב, דדוקא בגד רחב שעשוי להתרומם ויתגלה לבו לערוה, אבל חלוק מהודק על בשרו חשיב כמו חגורה, ושפיר חוצץ.

(כב) גמ', כאן בעומד כאן במהלך. ביאר בחדושי הרשב"א דהחילוק בין עומד למהלך, דדוקא בעומד שייך לומר "וְהָיָה מְחֻנֵּךְ קְדוֹשׁ" (דברים פרק כג, טו), אבל במהלך לאו מחניך הוא.

(יז) גמ', רבינא הוה קאי וכו' פתקיה לאחוריה וכו'. וברמב"ם (פ"ד מתפילה הי"א) כתב, זורקו בידו לאחוריו. והבית יוסף (סימן צ"ז), נסתפק אם דוקא נקט בידו דווקא, או הוא הדין שיהפוך פניו וירוק. והביא מה"ר מנוח שפירש, דוקא בידו ולא יהפוך פניו וירוק משום קלות ראש, והקשה עליו, הא בגמ' איירי באיסטנסי שלא יכול להבליע באפרקסתו ואיך יאחזנו בידו. וכתב, דאולי כוונת הרמב"ם על ידי סודר. עוד כתב בשם תלמידיו רבינו יונה, דהא דאמרין בגמ' "דאנינא דעתאי", אינו מחמת שהרוק מובלע בכסותו, אלא שאינו יכול להמתין עד שיבליענו בכסותו. וב' ביאורים אלו ב"אנינא דעתאי" הבאו במשנה ברורה (סימן צו סק"ו), ופסק, שלאחוריו היינו על ידי הפיכת פניו. עוד כתב או שהוא כסות נאה, ואם נצריכנו להבליעו בה יטרד בכך מתפילתו.

(יח) גמ', פתקיה לאחוריה. ובירושלמי (הובא באות הקודמת), הוסיף, או לשמאלו אבל לא לימינו שנאמר (תהלים פרק צא, ז) "יָפֹא מִצֶּדֶךְ אֵלָךְ וּרְבָבָה מִיְמִינֶךָ", ובתלמודי רבינו יונה הביא, דהיינו שמאלו של הקב"ה שהוא ימינו. והבית יוסף (סימן צ"ז) הביא ממהר"י אבוב, דימין ושמאל ידיה קאמר. עוד דן הבית יוסף, אם לשמאלו שווה ללאחוריו או דדוקא כשאי אפשר לאחוריו יהיה לשמאלו, והסיק לאסור אפילו לשמאלו, מהא דהרמב"ם (פ"ד מתפילה הי"א) לא הביא רק לאחוריו, והיינו כסוגיין דמייתי רק לאחוריו, וכן פסק בשולחן ערוך (סימן צ"ז ס"ב), והרמ"א כתב גם לשמאלו, והמשנה ברורה (סק"ח) פסק, דשכשאי אפשר לשמאלו וטרוד בתפילתו,

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרה היומית" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היומי ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 10:30 - 9:30 בבית הכנסת 'שע"י קהילת אשכנז' רחוב חתם סופר 2 קרית ספר מודיעין עילית ת"ו

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנרב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ח"ב פט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 052-7113060 shbrma@gmail.com

<http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>